

De Nederlandse economie in de jaren 1980-1985 (I)

De officiële visie nader bezien

PROF. DR. W. DRIEHUIS* — PROF. DR. A. VAN DER ZWAN**

De onlangs verschenen middellange-termijnverkenning van het Centraal Planbureau schetst een weinig opwekkend beeld van de Nederlandse economie. Het rapport sluit aan bij en versterkt het pessimistische klimaat dat rond de vooruitzichten op de middellange termijn is ontstaan.

De auteurs van dit artikel zijn van mening dat het CPB te weinig scherp insnijdt op de structuurproblematiek. Zij achten het beeld dat wordt geschetst niet plausibel en coherent. Het gevaar van zo'n negatieve voorstelling van zaken is dat het de neerwaartse spiraal die als een voortdurende dreiging boven de economie hangt, verder versterkt. In het eerste deel van dit artikel onderwerpen de auteurs het beeld dat in de CPB-ramingen wordt opgeroepen, aan kritische analyse. In de volgende aflevering passeren de beleidsaanbevelingen van het CPB de revue. In het derde en laatste deel stellen de auteurs daar hun eigen beleidsplan tegenover.

Inleiding

Sinds de internationale crisis van 1975 hangt de *negatieve spiraal* als een voortdurende dreiging boven de Nederlandse economie. Die dreiging wordt steeds voelbaarder. De recente conjuncturele inzinking is daaraan allerminst vreemd. Het middellange-termijnplan (MLP) van het Centraal Planbureau is helemaal geschoeid op de leest die door de officiële beleidsvoorbereiders sedert het najaar van 1980 is vóórgevoerd: we gaan zware tijden tegemoet, de groei van de wereldhandel blijft relatief gering, terwijl het economisch beleid geen speelruimte meer heeft. De lage winstquote in de industrie, het tekort op de lopende rekening van de betalingsbalans en het hoge financieringstekort van de overheid zijn knellende randvoorwaarden geworden zodat de financiële restricties geen stimulering van de binnenlandse vraag meer toelaten. De economie zal dan ook moeten terugschakelen. De nulgroei, die velen in de jaren 1965/1975 als een wenkend perspectief hebben gezien, staat nu dan voor de deur, althans als we afgaan op het MLP.

De belangrijkste indicatoren van het economisch activiteitsniveau laten volgens het MLP, dat de jaren 1980/1985 beslaat, geen twijfel (tabel 1). Als we rekening houden met de onzekerheden en onnauwkeurigheden waarmee dergelijke prognoses behept zijn, dan kan een activiteitsniveau als boven weergegeven, nauwelijks van nulgroei worden onderscheiden.

De in het MLP geschetste vooruitzichten vinden op het oog steun in het recente verleden dat ook weinig florissants te bieden had. De prognoses voor de jaren 1980-1985 worden in het MLP in tijdsperspectief geplaatst door systematisch een vergelijking te trekken met de jaren 1973-1980. Voor de meeste economische grootheden lijkt deze vergelijking tot de conclusie te leiden dat de bestaande trends zich voortzetten; slechts enkele grootheden laten een afwijkend verloop zien. Het totale beeld is er één van malaise en versombering.

Wie tabel 2 beziet, zou geneigd zijn te veronderstellen dat de lijn uit 1973-1980 simpelweg is doorgetrokken. De meest opmerkelijke verschillen betreffen de geringere stijging van de collectieve lastendruk, de optredende daling van het reëel vrij beschikbaar inkomen van de gemiddelde werknemer en de teruggang in de groei van de particuliere consumptie als gevolg van deze inkomensontwikkeling. De voorstelling voor 1980-1985 lijkt voor het overige een regel-

Tabel 1. Indicatoren van het geprojecteerde economisch activiteitsniveau in Nederland, 1980-1985 (volumes)

	Jaarlijkse procentuele groei
Particuliere consumptie	0,5
Bedrijfsinvesteringen (excl. woningen)	1
Autonome bestedingen a)	1
Uitvoer goederen en diensten	3
Invoer goederen en diensten	2
Productie overheid	0,5
Productie bedrijven	1,5
Werkgelegenheid (totaal)	-0,5

Bron: MLP.

a) Materiële overheidsconsumptie, overheidsinvesteringen en investeringen in woningen.

Tabel 2. Enkele economische kernvariabelen voor Nederland, 1973-1980 in vergelijking met de projectie voor 1980-1985

	1973-1980 (jaarlijkse procentuele mutaties)	1980-1985
Volume bedrijfsinvesteringen (excl. woningen) ..	1 à 1,5	1
Volume autonome bestedingen	1,5	1
Volume uitvoer goederen	3	3,5
Volume invoer goederen	2,5	2,5
Reëel nationaal inkomen	1	1
Prijsspeel particuliere consumptie	7	6,5
Arbeidsproductiviteit bedrijven	2,5	2
Collectieve lastendruk	2,6	1,5
Invoerprijspeel (in gulden)	10	7
Reëel vrij beschikbaar inkomen (gem. werknemer)	2	-1
Volume particuliere consumptie	3	0,5

Bron: MLP.

rechte extrapolatie van wat achter ons ligt. Dit is ook precies de boodschap die sedert het najaar van 1980 in alle toonaarden vanuit de *blauwe trein* 1) wordt uitgezonden en waarbij afwijkende geluiden buiten de orde van de realiteit worden

* Hoogleraar macro-economie aan de Universiteit van Amsterdam.
** Hoogleraar commerciële economie, marktanalyse en bedrijfsstatistiek aan de Erasmus Universiteit Rotterdam.

1) Dit is een uitdrukking die aan de wielersport is ontleend. In de tijden dat Peter Post als wielrenner het zesdaagse-wereldje beheerste en kon uitmaken wie mocht uitlopen en wie niet, wie mocht terugpakken en wie niet enz., sprak men van de *blauwe trein*.

verklaard: de rek is verdwenen, punt uit. De somberheid heeft in Nederland zo zeer toegeslagen dat politieke partijen elkaar in het openbaar de nieren proeven met de veronderstelde economische groei als graadmeter van realiteitszin en de veronderstelde koopkracht voor modaal als keurmerk van zuiverheid. De VVD, eertijds verdediger bij uitstek van economische groei, heeft zich nu aan de kop van het nulgroei-peloton geplaatst. En terwijl de politieke partijen elkaar in „realiteitszin” overbieden, lijkt het publiek apatisch toe te zien hoe het qua koopkracht naar de slachtbank wordt gevoerd. Of zou ook aan die kant de „realiteitszin” — maar dan van een sceptischer snit — de overhand hebben?

Wat is het politiek-geestelijk klimaat waarin een dergelijke configuratie van gebeurtenissen tot ontvoering kan komen? Het zijn vooral de twijfel en de onzekerheid die het huidige klimaat bepalen. Onzekerheid over de loop van de belangrijkste determinanten van het economisch wereldgebeuren en twijfel aan de effectiviteit van de gangbare beleidsrecepten. Die twijfel is natuurlijk zeer gerechtvaardigd. Tabel 2 bewijst in ieder geval dat het gevoerde beleid niet het perspectief tot een oplossing heeft geopend en dat de financiële toestand er niet op vooruit is gegaan. In zo'n klimaat verstomt het „positief simplisme” dat in de politiek meestentijds opgeld doet. De regeringspartijen hebben een kater overgehouden van de overtrokken verwachtingen waarmee ze *Bestek '81* hebben gelanceerd en hebben het — afgezien van mogelijke resultaten — laten afweten bij de tenuitvoerlegging van het in het vooruitzicht gestelde programma. De oppositie heeft zich op haar beurt veel te lang vastgebeten in een zwak en kleurloos verzet tegen de regeringsplannen en miste alleen al daardoor de morele overtuiging die nodig is om als kristallisatiepunt te dienen van een politiek-maatschappelijk alternatief.

Zo zien we de politiek dan doorslaan naar een „negatief simplisme”: nu niet meer groot zijn in puinruimen en schepjen van werkgelegenheid, maar in moed en realiteitszin. Met een van Churchill geleende pose worden nog slechts kommer en kwel in het vooruitzicht gesteld. Daardoor moet dan een psychologisch klimaat ontstaan dat drastische beleidsingrepen mogelijk maakt die tot nu toe steeds zijn uitgebleven. Zo'n klimaat heeft voor de politici bijkomende voordelen. Men kan zo namelijk niet aan concrete taak- en doelstellingen worden gebonden, maar nog slechts aan vage noties. Tevens wordt hierdoor de suggestie versterkt dat de publieke opinie nu eerst ontvankelijk is voor drastische ombuigingen zodat de politiek ook niet euvel geduid kan worden dat deze heeft gewacht totdat de tijd hiervoor rijp was.

De regering kan daarbij sedert het najaar van 1980 een zekere systematiek in haar opstelling niet worden ontzegd, evenmin trouwens als een vaste regie in haar optreden ter zake van het economisch beleid. Na de ervaringen van de laatste jaren is dat ten minste wat. De economische toestand vraagt om „Realpolitik”; laten we daar — met de regering — eens van uitgaan. Hoe moeten we binnen die context nu tot een oordeel komen over wat op tafel is gelegd?

In de „psychologische oorlogvoering” speelt de conjuncturele inzinking een belangrijke rol, omdat met name dit gebeuren is aangegrepen om het publiek met de neus op de feiten te drukken. Maar wat moet er gebeuren als de conjunctuur verbetert? Zal dan het psychologisch moment dat op „doem” kapitaliseert, niet even snel verlopen als het thans lijkt opgebouwd, terwijl de structurele problemen nog steeds om een oplossing vragen.

Hoe verschillend er ook over het te voeren economische beleid mag worden gedacht, vrijwel iedereen is het er over eens dat de *investeringen* de sleutel vormen tot herstel. In de economische theorie worden (uitbreidings)investeringen in belangrijke mate afhankelijk gesteld van het niveau van de winst en de groei van de afzet. Het is duidelijk dat we voor de komende jaren langs die weg geredeneerd geen doorbraak hoeven te verwachten. Een economie die in een depressie is komen te verkeren, vertoont nu eenmaal het ziektebeeld, waarin een laag investeringsniveau samen gaat met lage

winsten en geen of geringe afzetgroei. Zowel logisch als empirisch is er maar één weg om uit de impasse te komen, namelijk via een verandering in de *verwachtingen*. De richting van de causaliteit in de relatie tussen investeringen en winst respectievelijk afzet moet tijdelijk worden omgekeerd: investeren om weer groei te realiseren en winst te gaan maken.

Zo'n omkering kan — zoals gezegd — alleen worden bewerkstelligd via de verwachtingen, namelijk door het openen van een perspectief dat weer uitzicht biedt. Daarin speelt het psychologisch klimaat ook een essentiële rol. Tot welk economisch beleid men ook zou besluiten, het economisch herstel moet voor een belangrijk deel berusten op het bewerkstelligen van een bereidheid van de kant van de investeerders om een voorschot te nemen op groei en winst. Daarvoor is een psychologisch klimaat van *optimisme* onontbeerlijk en het is niet goed in te zien hoe deze dwingende eis zich verdraagt met de prediking van louter kommer en kwel. Is dit laatste eigenlijk wel de „Realpolitik”, waarvoor die gehouden wordt? Wij stuiten hier op dilemma's die de voorbereiding van de economische politiek de laatste jaren hebben beheerst. Kan herstel op eenzijdige wijze langs de weg van de kostenkant worden bewerkstelligd, of vraagt een realistische benadering minstens zoveel aandacht voor de herstructurering via de afzetkant van de bedrijven? In hoeverre kun je voor het schatten van effecten van ingrijpende beleidswijzigingen houvast vinden in econometrische (macro)modellen waarvan de structuur is bepaald op grond van de naoorlogse periode waarin geen vergelijkbare depressies en bijbehorende ingrepen voorkomen, terwijl verwachtingen in zulke modellen — en dat in tegenstelling tot de werkelijkheid — nauwelijks een rol spelen.

Met die kwesties en met de formulering in concreto van een beleidsplan op middellange termijn houden wij ons in dit artikel bezig.

Wij behandelen achtereenvolgens de volgende vragen:

- welk is het beeld dat in het middellange-termijnplan wordt geschetst?
- in hoeverre is dit beeld plausibel?
- in hoeverre is het stabiel en coherent?

De vraag hoe het beeld door beleid kan worden omgebogen, komt in de twee volgende delen van dit artikel aan de orde.

Het beeld van de economie in het MLP

Enkele belangrijke uitgangspunten

Het toekomstbeeld van onze economie dat in het MLP wordt gekenschetst, is gebaseerd op drie centrale uitgangspunten:

- de ontwikkeling van onze export zal de komende jaren — evenals in de achterliggende periode — geen gelijke tred weten te houden met de groei van de wereldhandel. Terwijl het exportvolume van goederen in het OECD-gebied in de periode 1980-1985 naar verwachting met circa 5% per jaar zal toenemen, zal dat percentage voor onze export — op grond van de huidige geografische spreiding en pakketsamenstelling — niet meer dan 3,5 bedragen;
- het financieringstekort van de overheid zal in 1985 moeten zijn teruggebracht tot 4,5% van het netto nationaal inkomen. Dit uitgangspunt heeft verstrekkende gevolgen, omdat het bij de gegeven meerjarenramingen van de overheidsuitgaven impliceert dat de collectieve-lastendruk moet stijgen, waardoor de particuliere consumptie en de bedrijfsinvesteringen onder druk komen te staan 2);

2) Indien, ter wille van de (internationale) vergelijkbaarheid, de vermogensoverdrachten buiten beschouwing worden gelaten, dan blijkt overigens dat Nederland wat zijn financieringstekort van de overheid betreft, zich internationaal in een relatief gunstige positie bevindt. Dit punt zal in onze beschouwing nog een rol spelen. Zie voor een internationale vergelijking, SER, *Advies inzake het sociaal-economisch beleid op middellange termijn*, Den Haag, april 1981, tabel 2.13.

- het monetaire beleid blijft restrictief. De rentevoet zal daardoor hoog zijn en tevens zal een appreciatie van de gulden optreden. De laatste bedraagt naar de schatting van het CPB 1,5% per jaar over de periode 1980-1985. Ook vanuit het monetair beleid wordt dus een rem op de binnenlandse bestedingen gezet, evenals op de export.

Het beeld van de particuliere sector

Het beeld dat in het MLP van de productie en de werkgelegenheid in de particuliere sector wordt gegeven, laat zich in eerste instantie goed beoordelen aan de hand van tabel 3, waarin een onderverdeling naar sectoren wordt gemaakt. Het verdient overigens vermelding dat het CPB daarbij geen multi-sectormodel heeft gehanteerd, maar een toedeling naar sectoren heeft gemaakt van de uitkomsten die met het macro-model zijn verkregen 3).

Tabel 3. Productie en werkgelegenheid in de particuliere sector volgens het MLP; 1973-1980 in vergelijking met 1980-1985 (jaarlijkse procentuele veranderingen)

Bedrijfstakken	Productievolume		Werkgelegenheid	
	1973-1980	1980-1985	1973-1980	1980-1985
Landbouw	3,0	1,7	- 1,5	- 2,3
Delfstoffenwinning	2	- 2,3	- 6,7	0
Industrie	1,5	2,5	- 2,4	- 1,8
Openbaar nut	4	1,8	0	0
Bouwnijverheid	- 0,5	0,1	- 0,9	- 0,7
Diensten	3,5	2,0	1,1	0,1
Totaal bedrijven	2,3	1,5	- 0,3	- 0,6

Bron: MLP.

Op basis van de voorziene bestedingsontwikkeling (tabel 2) wekt het geen verbazing dat de teruggang die door het CPB voor de productie van de sector bedrijven in zijn totaliteit is geprojecteerd, met name wordt voorzien in de sectoren met een hoog binnenlands marktaandeel, dat wil zeggen de landbouw, het openbaar nut en de diensten. De bouwnijverheid vormt hierop een uitzondering; voor die sector is een miniem herstel voorzien. De productie van de industrie zou zich volgens de ramingen wat voorspoediger ontwikkelen, wat niet los gezien kan worden van de voorziene ontwikkeling met betrekking tot de uitvoer van goederen.

Het werkgelegenheidsbeeld dat bij dit productiebeeld hoort, is in zijn hoofdtekken voor de hand liggend. Het zijn immers de sectoren met structureel lage produktiviteitsstijging en dus met een relatief hoog arbeidsopname-potentieel (diensten e.d.), die in het MLP een ongunstig afzetbeeld laten zien. Daarentegen worden de sectoren waarvan de afzet zich volgens het MLP wat voorspoediger ontwikkelt (chemie, metaalsectoren), door een structureel hoge produktiviteitsstijging gekenmerkt. De uitstoot van arbeid gaat dus door. De hier geschetste ontwikkeling komt nog wat pregnanter naar voren bij een verdere verfijning door een onderverdeling naar bedrijfstakken (tabel 4).

De reeds gesignaleerde tendenties spitsen zich verder toe. Binnen de industrie moeten de bedrijfstakken voeding en overige industrie in de projectie van het CPB ook een behoorlijke veer laten en wel omdat deze ten opzichte van bijvoorbeeld chemie en metaal ook weer een hoog binnenlands marktaandeel hebben.

Binnen de dienstensector handhaven zich de door de overheid gefinancierde takken, namelijk verkeer (openbaar vervoer) en de kwartaire diensten relatief goed. De handel en overige tertiaire diensten stabiliseren zich — zeker ten opzichte van het recente verleden — en zullen dientengevolge ook arbeid gaan uitstoten, terwijl ze in het recente verleden tot de weinige takken behoorden die arbeid opnamen. Volgens het MLP gaan dus eigenlijk allen de chemie en metaal

Tabel 4. Bedrijvenbeeld in het MLP qua productie, werkgelegenheid en investeringen naar bedrijfstakken (jaarlijkse procentuele groei) 1980-1985 a)

	Productievolume	Werkgelegenheid	Investeringen
Landbouw	1,7	- 2,5	- 3,5
Industrie	2,5	- 2	4
waarvan:			
chemie	4	- 1	13
metaal	3,5	- 1,5	4,5
voeding	2	- 2,5	- 0,5
overige industrie	1	- 2,5	0,5
Energiesector	- 1	0	0
Bouwnijverheid	0	- 0,5	0
Diensten	2	0	0,5
waarvan:			
handel	1,5	- 0,5 à - 1	0
verkeer	2	0,5	1
overige tertiaire diensten	1,5	- 0,5	- 0,5
kwartaire diensten	1,5	1 à 1,5	
Totaal bedrijven	1,5	- 0,5	1

a) In het MLP worden sterk afgeronde cijfers gegeven per bedrijfstak.
Bron: MLP.

als typische exportindustrieën een wat expansievere toekomst toegemoet.

Een plausibel beeld?

MLP in een internationale context

Er zijn nogal wat instellingen en bureaus die middellange-termijnprojecties opstellen. In tabel 5 is een overzichtje gemaakt van enkele van die studies waarbij voor het BNP respectievelijk het exportvolume, de verwachte groeicijfers (1980-1985) worden gegeven die alle betrekking hebben op het OECD-gebied als geheel.

Tabel 5. Het internationale scenario voor het OECD-gebied 1980-1985 (jaarlijkse procentuele groei)

	BNP	Exportvolume goederen
Prognos 1980 a)	3,3	6,2
Prognos 1981 b)	2,9	5,3
World Bank 1980 c)		
— „high”	3,3	5,3
— „low”	3,0	5,0
EG d)	2,5	
CPB e)	2,5	5

- a) Euro report 1980, vol. A: Industrialised countries.
b) Euro report 1981, vol. A: Industrialised countries.
c) World Development Report, 1980.
d) Commissie, Directoraat Generaal van Economische en Sociale Zaken, *5e Programme de Politique Economique à moyen term*, Brussel, 1980.
e) MLP, tabellen I. 1 en II. 13.

Het internationale scenario dat ten grondslag ligt aan het MLP past in het totale beeld van tabel 5. Het is daarin aan de voorzichtige kant. We hebben al stilgestaan bij het feit dat het CPB voor Nederland een nogal specifieke uitwerking geeft aan dit internationale scenario (tabel 6). Onze export wordt in verband met de geografische spreidings- en pakket-

3) Bij die toedeling heeft men overigens niet altijd een gelukkige hand gehad. Een treffend voorbeeld vormt de positie van de industrie. In achtereenvolgende tabellen wordt een vergelijking getrokken tussen de periode 1973/1980 en 1980/1985 voor de industriële uitvoer, die op 4% groei per jaar blijft staan (tabel V.76), de consumptiegoederen van binnenlandse herkomst die van 0,5% naar -0,5% groei per jaar gaan (tabel V.79/80) en de investeringsgoederen van binnenlandse herkomst die een heel geringe stijging vertonen. Niettemin wordt de industriële productie op een groeistijging van 1,5% naar 2,5% per jaar gezet (tabel IV. 19).

Tabel 6. Geprojecteerd activiteitsniveau voor Nederland in MLP ten opzichte van het internationale beeld voor industrielanden, 1980-1985 (jaarlijkse groeicijfers) a)

	Nederland	OECD-gebied
Uitvoervolume	3,5	5
Binnenlandse bestedingen (volume)	0 à 1	2 à 2,5
Reël nationaal inkomen	1	2,5

a) In het *EURO report 1980* respectievelijk 1981 van Prognos wordt voor Nederland een projectie gegeven die overeenkomt met die voor het totale OECD-gebied. Een zelfde verschil voor Nederland als hier weergegeven, maar dan op de kortere termijn (1979-1981) vindt men terug in de *Economic Outlook* van de OECD, december 1980. In het najaar van 1980 is er — zoals men toen in krantenberichten heeft kunnen vernemen — een interventie van Nederlandse zijde voor nodig geweest om de OECD-plannenmakers zo ver te krijgen om de Nederlandse visie op de te verwachten ontwikkeling over te nemen.

problemen op 3,5% groei gesteld in plaats van 5%. Alleen al daardoor resulteert — via de multiplierwerking — ook een lager binnenlands activiteitsniveau. Zo bezien vormt de exportraming de sleutel tot de afwijking die het MLP laat zien. Toch draagt ook de voor de binnenlandse ontwikkeling — impliciet — aangehouden restrictieve beleidslijn er onmiskenbaar toe bij dat de groei van de binnenlandse bestedingen onder druk wordt gezet.

In het MLP wordt niet verder ingegaan op de vraag voor wiens verantwoordelijkheid deze restrictieve benadering eigenlijk in de centrale projectie is geïncorporeerd, terwijl deze benadering toch duidelijk het karakter van een beleidsingreep draagt die van grote invloed is op de resulterende projectie. Het is zo langzamerhand traditie geworden dat het CPB deze ingrepen presenteert in de vorm van varianten op de centrale projectie. Kennelijk oordeelt men deze restrictieve benadering als evident. Maar als dat zo is, rijst de vraag waarom men dan voor de meeste andere OECD-landen, die met gelijke of nog knellender randvoorwaarden op financieringsgebied te maken hebben 4), niet een zelfde restrictieve beleidslijn heeft verondersteld. Het internationale scenario had er dan heel anders uit komen te zien. Voor de concurrerende uitvoer zou men dan uitkomen op een groei van niet meer dan circa 3,5% en voor Nederland, met het oog op de exportperikelen, op een exportgroei van omstreeks 2%. De binnenlandse bestedingen zouden dan ook lager zijn uitgekomen, zodat het totale beeld er nog somberder was komen uit te zien.

Men kan het ook andersom stellen. Indien voor de andere OECD-landen niet een restrictief beleid wordt verondersteld — een zaak die hoogst actueel is geworden in verband met de omvangrijke lening die Duitsland en Frankrijk ter wille van de stimulering van hun economie bij de OPEC-landen hebben geplaatst — dan is niet duidelijk waarom dit voor Nederland vanzelfsprekend zou zijn. Het minste dat men ervan kan zeggen, is dat het CPB op dit punt niet consequent is geweest.

MLP tegen de achtergrond van het recente verleden

Zoals al eerder is opgemerkt, wordt in het MLP systematisch een vergelijking getrokken tussen de periode waarover de projectie zich uitstrekt (1980-1985) en de periode die daaraan vooraf gaat, waarbij gekozen is voor de jaren 1973-1980. Voor wie wel eens een „conjunctuurkalender” opslaat, is onmiddellijk duidelijk dat de afbakening van de laatste periode weinig gelukkig is. Het jaar 1973 is namelijk een conjunctureel piekjaar, terwijl 1980 een daljaar is. Dat geldt voor Nederland evenzeer als voor de andere West-Europese landen, respectievelijk de industrielanden in het algemeen. Uit de analyses van bijvoorbeeld Van Duijn 5), die zich te onzent met conjunctuurdatering heeft beziggehouden, blijkt dit duidelijk. Voorts is het ook zo dat de conjuncturele cyclus in Nederland na de oorlog een periode van 4 à 5 jaar beslaat. De voorlaatste conjuncturele inzinking deed zich voor in 1975, zodat de inzinking die in 1980 is ingezet, zich niet onttrekt aan wat redelijkerwijs verwacht mocht

worden 6). Zo bezien valt het niet uit te sluiten dat ook 1985 een daljaar zal zijn. Het CPB doet hier evenmin een uitspraak over. Hierdoor komt de periode 1980-1985 in het MLP conjunctuur-analytisch gezien in de lucht te hangen.

Piek- en daljaren blijken elkaar qua activiteitsniveau zeer sterk te ontlopen. Tabel 7 toont dit aan voor vier indicatoren die gekozen zijn op grond van het feit dat ze de naoorlogse conjunctuur in Nederland zeer goed weerspiegelen.

Tabel 7. Vier indicatoren (volumes) van de conjunctuur; dal- versus piekjaren in de periode 1961-1980 (gem. jaarlijkse groeivoeten)

	Invoer	Uitvoer	Bedrijfs-investeringen a)	Reël nationaal inkomen
Daljaren	2,2	4,7	- 1,1	2,5
Piekjaren	12,4	13,2	8,1	6,9

a) Exclusief investeringen in woningen.

De stelling dat de conjunctuur in Nederland vrijwel synchroon loopt met de internationale beweging, moge te meer bevestigd worden door het feit dat voor de (geografisch herwogen) wereldinvoer de gemiddelde groeivoet in de kalenderjaren die voor Nederland als dal gelden 4,5% bedroeg en in kalenderjaren met een piekarakter 12,4% tegen 4,7% respectievelijk 13,2% voor onze eigen uitvoer (zie tabel 7).

Door 1973-1980 als referentieperiode te hanteren zijn de resulterende groeivoeten niet als trendwaarden te beschouwen omdat ze immers te sterk conjunctureel gekleurd zijn. Dat dit niet een louter academische kwestie is, blijkt uit tabel 8, waarin voor dezelfde indicatoren groeivoeten worden gegeven voor verschillend afgebakende referentieperioden.

Tabel 8. Vier indicatoren (volumes) van de conjunctuur bij verschillende afbakening van de referentieperiode a) (gemiddelde jaarlijkse groeivoeten per periode)

	Invoer	Uitvoer	Bedrijfs-investeringen b)	Reël nationaal inkomen
1960-1965	8,9	7,6	6,2	5,4
1965-1970	11,1	11,9	8,3	5,5
1970-1975	3,6	7,2	- 1,0	2,4
1975-1980	4,5	4,5	3,5	2,5
1973-1980	2,5	3	1 à 1,5	1

a) Voor 1980 zijn de voorlopige cijfers gehanteerd.

b) Exclusief investeringen in woningen.

De verschillen zijn nogal opvallend. Gelet op de zich voordoeende conjuncturele fluctuaties kunnen groeivoeten worden geschat voor vijfjarige perioden, die een hele cyclus beslaan en waarbij toch wordt vermeden om — conjunctureel gezien — al te extreme begin- en eindjaren te kiezen. De aldus verkregen groeivoeten kunnen het meest representatief worden geacht voor de trendmatige beweging. Het is duidelijk dat wat er internationaal aan verwachtingen leeft, aansluit bij wat de periode 1975-1980 voor Nederland feitelijk te zien geeft, terwijl het MLP een beeld voor de jaren tachtig te voorschijn roept dat gebaseerd is op de (conjunctureel vertekende) jaren 1973-1980.

De schatting van de uitvoer in het MLP

De schatting van de Nederlandse uitvoer in de jaren

4) Zie voetnoot 2.

5) Dr. J. J. van Duijn, *Dating postwar business cycles in the Netherlands 1948-1976*, *De Economist*, vol. 126, 1978, blz. 474-504.

6) Het conjuncturele karakter van de huidige inzinking blijkt bij voorbeeld uit de opleving die de Amerikaanse economie in het eerste kwartaal van 1980 te zien geeft. Op jaarbasis gerekend is de productie met 6,8% toegenomen.

1980-1985 is in het MLP in eerste aanleg afgeleid uit de verwachte groei van de export van de OECD-landen van 5,0% per jaar. Daarbij zal Nederland naar schatting 1,5% achterblijven 7). Op het eerste gezicht valt op dit uitgangspunt weinig af te dingen. Deze voorziene internationale groei is — zoals reeds gesignaleerd — aan de voorzichtige kant, maar ook de optimistische schattingen liggen toch niet substantieel hoger, terwijl de ontwikkeling van de Nederlandse uitvoer na 1973 onmiskenbaar achterblijft bij de wereldhandel. De oorzaak daarvan moet — zoals bekend — gezocht worden in de ongunstig geworden spreiding van de Nederlandse export (overwegend gericht op de EG die economisch gezien de laatste jaren minder floreert dan andere regio's in de wereld) respectievelijk in de ongunstig geworden pakketsamenstelling (nadruk op energie-intensieve produkten, relatief gering aandeel in de kapitaalgoederensector, resp. produkten die om andere redenen ongunstig liggen).

Over die problematiek is de afgelopen tijd zowel qua studie als opinievorming veel te doen geweest en de bewustwording op dit punt is onmiskenbaar. Op *korte termijn* zijn deze factoren — hoe bewust men er ook van is — nauwelijks te beïnvloeden, maar het gaat wat ver om aan te nemen dat het regeneratievermogen van een economie op de *middel-lange* termijn gezien, ook afwezig is. Immers, op die termijn mag men wel een zekere doorwerking van die bewustwording in het beleid verwachten.

Daar komen nog twee ondersteunende elementen bij. In de eerste plaats zijn er tekenen die erop zouden kunnen wijzen dat de Nederlandse export ten opzichte van de wereldhandel in herstel is. Zo lag de groei van onze uitvoer in 1979 voor het eerst sinds jaren weer boven die van de (geografisch herwogen) wereldinvoer. Er is door anderen 8) al op gewezen dat het CPB onze uitvoer de laatste twee jaar te somber heeft geschat. De kwestie van het regeneratievermogen is dus niet louter van academische aard. Een tweede bijkomend element wordt gevormd door het beeld dat het MLP van de bedrijven schetst. Daaruit komt naar voren dat de bedrijfstakken met een relatief sterke oriëntatie op de binnenlandse markt, de grootste veer zullen moeten laten. Op zich zelf is dit consistent met het geprojecteerde verloop van de binnenlandse bestedingen. Aan de andere kant hebben evenwel die zelfde bedrijfstakken — vanwege het relatief hoge binnenlandse bestedingsniveau in de achterliggende jaren — zich relatief goed weten te handhaven. Bovendien is er door een toename in de investeringen extra productiecapaciteit opgebouwd 9).

In dit licht bezien is het niet helemaal plausibel om te veronderstellen dat sectoren als de landbouw, de voeding en genotmiddelen, de „overige” industriële bedrijfstakken (buiten voeding en genotmiddelen, chemie en de metaalsectoren) geen mogelijkheden zullen zoeken op de internationale markt, indien ze op de binnenlandse markt met de contractie zullen worden geconfronteerd die het MLP voor ze in petto heeft. Er is in Nederland altijd veel aandacht geweest voor de wisselwerking tussen de afzetpositie van bedrijven op de binnen- en de buitenlandse markt. Die wisselwerking („Zijlstra-effect” en „omgekeerd Zijlstra-effect”) duidt op *compenserende* bewegingen. Dat geldt dan met name voor de goederensectoren. Voor de dienstensectoren ligt dit anders, wat overigens een zaak van gewicht is waarop we nog terugkomen.

Een coherent beeld?

„Crowding out” van het bedrijfsleven

Er is de laatste tijd nogal wat eenstemmigheid te beluisteren over de feitelijke veranderingen waarvoor we worden gesteld in onze economie. Die karakteristieke visie is in het WRR-rapport *Plaats en toekomst van de Nederlandse industrie* verwoord (blz. 302) en heeft daarna, afgaande op allerlei publieke uitlatingen, school gemaakt:

„Alvorens tot deze afweging over te gaan is het goed om enkele aspecten van de actuele economische situatie naar voren te halen omdat daarin belangrijke knelpunten en randvoorwaarden voor het beleid liggen opgesloten.

Het niveau van de consumptieve bestedingen ligt momenteel ten opzichte van de produktie hoog. Deze situatie gaat evenwel gepaard met een niet onaanzienlijke onderbezetting van het produktie-apparaat. Het terugbrengen van de consumptieve bestedingen schept een risico van vraaguitval, die het vraagstuk van de onderbezetting alleen nog maar kan verergeren, waarmee de economie in een neerwaartse spiraal terecht kan komen.

Macro-economisch gezien is het dus geboden om een zodanige reallocatie van de vraag te bewerkstelligen, dat de investeringsvraag de ruimte die door een terugdringen van de consumptie ontstaat, onmiddellijk opvult. Hieruit resulteert derhalve een beoordelingsvraagstuk, namelijk met welke beleidslijn we er het best in zullen slagen min of meer tegelijkertijd de consumptie terug te brengen en de investeringen op te voeren.

Ervan uitgaande dat het herstel van de economie gepaard zal moeten gaan met een verhoging van de bruto-investeringsquote in bedrijven en gegeven ook de geringe zelffinancieringscapaciteit van het bedrijfsleven, rijst de vraag op welke wijze de financiering van de investeringen zijn beslag zal dienen te krijgen. In dit verband speelt de financiële positie van de overheid een sleutelrol. Een verdere vergroting van het financieringstekort van de overheid roept het risico op van het al eerder genoemde „crowding out” verschijnsel ook al zou men dit voor het geval dat de overheid haar tekort vergroot om kapitaalmarkt middelen ter investering „door te sluisen” naar de bedrijvensector, op een wat andere wijze kunnen bezien. Daar komt bij dat van een omvangrijke investeringsstoot op korte termijn een negatief betalingsbalanseffect uit kan gaan. Het oordeel daarover hangt mede af van de wijze waarop de consumptieve bestedingen zullen worden teruggedrongen; zulks in verband met de vigerende marginale invoerquoten. In elk geval noopt deze omstandigheid tot terughoudendheid ten aanzien van een vergroting van het financieringstekort van de overheid.

Dit vraagstuk staat uiteraard niet los van het feit dat we de laatste jaren te maken hebben met een particulier spaartekort, terwijl de compensatie daarvan door besparingen in de overheidssector is afgenomen. Een situatie als hier beoogd, zal gepaard dienen te gaan met een verhoging van de spaarquote.

Ten slotte is er nog de situatie op de arbeidsmarkt die — gelet op de thans reeds bestaande knelpunten — een belemmerende factor kan vormen voor de uitvoering van omvangrijke investeringsprogramma's.

Deze filosofie ligt — globaal gesproken — ook ten grondslag aan het MLP. Laten we bezien op welke wijze dat in de centrale projectie uitpakt (tabel 9).

Tabel 9. Centrale projectie 1980-1985 in het MLP in vergelijking met de periode 1975-1980

	1975-1980	1980-1985
	(jaarlijkse procentuele veranderingen)	
Reëel vrij beschikbaar inkomen (gem. werknemer, incl. incidenteel)	1,8	-1
Loonkosten per eenheid produkt in de industrie	8	4
Volume particuliere consumptie	3,5	0,5
Volume bruto investeringen in bedrijven (excl. woningen) ..	3,5	1
Produktievolumen bedrijven	3	1,5
	1980	1985
	(niveaus)	
Arbeidsinkomensquote (index, 1963 = 100)	122	122
Financieringstekort overheid (% NNI)	5,7	4,5

Bron: MLP.

7) In het MLP wordt de groei van het volume van de (ongewogen) wereldinvoer op 4 à 4,5% gesteld, de groei van de geografisch herwogen wereldinvoer op 3,5 à 4%. Het volume van de uitvoer van de OECD-landen wordt qua groei op ca. 5% gesteld; herwogen naar geografische spreiding en pakketsamenstelling — ten einde de voor Nederland „relevante” uitvoermarkt te schatten — komt de groei uit op 3,5 à 4%. Voor het nadelig effect van zowel de geografische spreiding als de pakketsamenstelling wordt ruim 1/2% korting toegepast. De korting voor het nadelig effect van de pakketsamenstelling die in het MLP wordt toegepast, is overigens geringer dan het CPB de laatste jaren gewend is geweest. Wij vragen ons af of dit in verband moet worden gebracht met het merkwaardige feit dat enerzijds op macro-basis een korting wordt toegepast voor het nadelig effect van de pakketsamenstelling, terwijl men op het meso-niveau de twee belangrijkste industriële produktgroepen die voor de nadelige effecten goeddeels verantwoordelijk zijn (chemie en metaal) er relatief gunstig uit laat springen.

8) R. H. Ketellapper e.a., Grecon-voorspellingen voor 1981, *ESB*, 18 maart 1981, blz. 256-259.

9) Zie hierover deel 2 van dit artikel, dat volgende week verschijnt.

Deze centrale projectie tendeert door het vastprikken van het relatieve financieringstekort van de overheid op 4,5% en de daarbij komende daling van het reëel besteedbare inkomen, dus reeds in de door de beleidsmakers voorgestane richting. Dat is ook duidelijk te zien aan het verloop van het reëel vrij beschikbaar inkomen en het volume van de particuliere consumptie. Niettemin blijven de verwachte positieve gevolgen uit. Deze centrale projectie toont een negatieve spiraalwerking en nota bene „crowding out” van het bedrijfsleven en wel via het afknijpen van de binnenlandse markt, hetgeen resulteert in afnemende afzetgroei van de bedrijfstakken die op de binnenlandse markt zijn georiënteerd, alsook in een daling van hun arbeidsproductiviteit. Als gevolg hiervan zouden we dus eigenlijk, met uitzondering van de exportindustrieën als chemie en de metaalsectoren, terugschakelen naar een economie van Angelsaksische snit (tabel 10).

Tabel 10. Structureel verloop in productie, arbeidsproductiviteit en investeringen in bedrijven 1960-1980 vs projectie 1980-1985 in MLP (procentuele jaarlijkse groeipercentages; volumes)

	Productie bedrijven	Arbeidsproductiviteit bedrijven	Investerings bedrijven
1960-1965	5,6	4,0	6,2
1965-1970	6,0	5,2	8,3
1970-1975	3,3	3,8	-1,0
1975-1980	2,9	3,1	3,5
1980-1985	1,5	2,1	1

Het volstrekt unieke karakter van wat in het MLP aan verwachtingen is neergelegd, komt tot uitdrukking in het investeringsvolume. Dat laat voor een periode van vijf jaar *bruto* een stijging zien van 1%, terwijl de investeringen *netto* een daling ondergaan.

De produktiviteitsklem

Het is een duidelijke zaak dat de arbeidsproductiviteit in bedrijven in hoge mate samenhangt met het verloop van de productie, zoals ook weerspiegeld wordt in tabel 10. Verdoorn heeft eertijds met zijn studie van de relatie tussen deze beide grootheden school gemaakt en zijn naam is daaraan ook verbonden („Verdoorn's Law”). De achtergronden van dit verschijnsel zijn veelsoortig. In de eerste plaats is er een conjunctureel bepaalde component. De werkgelegenheid fluctueert nu eenmaal minder sterk dan de productie en daarmee is er via de bezettingsgraad verband tussen productie en arbeidsproductiviteit dat ons hier slechts zijdelings interesseert. Maar er zijn ook structurele componenten (10). Met de groei van de productie staat namelijk ook de hoogte van de investeringsquote in verband, en daarmee de snelheid waarmee technische vernieuwingen en verbeteringen in het productieproces kunnen worden doorgevoerd. Voorts vormt een groeiende productie ook een gunstige voedingsbodem voor allerlei produktiviteitsverhogende organisatorische verbeteringen (11). Tot op zekere hoogte hebben productiegroei en arbeidsproductiviteitsstijging een versterkende invloed op elkaar, zowel in positieve als in negatieve zin. Produktiviteit is *ceteris paribus* bepalend voor de winstmarge en via deze voor de omvang van de investeringen enz. Voor de versterkende invloed in positieve zin kan de periode 1965-1970 model staan (tabel 11), terwijl de projectie 1980-1985 uit het MLP de negatieve kant illustreert. De internationale concurrentiepositie van een land wordt in hoge mate bepaald door het niveau van zijn arbeidsproductiviteitsstijging. Uit onderzoek blijkt dat hierbij niet alleen de arbeidsproductiviteit in de exportindustrieën in het geding is, maar de produktiviteit in de totale bedrijvensector (12). Deze empirische uitkomst moet in verband worden gezien met de onderlinge leveringen van de bedrijfstakken, alsook met het totale klimaat in een economie dat bevorderend, maar ook remmend kan werken.

Als wij nu afgaan op de plaatsbepaling die in het MLP van de Nederlandse economie wordt gegeven, dan zullen wij ons ten opzichte van onze buitenlandse concurrenten in twee opzichten in het nadeel bevinden:

- omdat de binnenlandse bestedingen in Nederland veel minder sterk groeien (13), is het hele productie-, investerings- en produktiviteitsbeeld van onze bedrijvensector ongunstig;
- omdat onze export achterblijft bij de ontwikkelingen van de OECD-landen als geheel, ondervinden onze exportindustrieën daarvan ook nog eens specifiek de ongunstige invloed omdat hun groei volgens het uitgangspunt beperkter is.

Er kan op goede gronden van worden uitgegaan dat Nederlandse exporteurs door de internationale concurrentie gedwongen zijn hun prijzen aan te passen aan de vigerende internationale prijsvorming (14), zodat hun relatief geringe produktiviteitsstijgingen hen dan zo weinig marge laten dat de productie eventueel moet worden beëindigd.

Het is zeer de vraag of een economie zich internationaal gezien kan handhaven op een activiteitsniveau zoals dat in de centrale projectie van het MLP is voorzien. Het valt veeleer te verwachten dat zo'n situatie inherent *instabiel* is omdat de concurrentiepositie steeds verder afbrokkelt, hetgeen zich manifesteert in een afnemend exportvermogen en een stijgende invoerelasticiteit, met andere woorden een voortdurend afnemende groeicapaciteit enz. De ervaring in Groot-Brittannië laat zien dat een economie niet op een willekeurig laag activiteitsniveau met een bijbehorende produktiviteit kan worden gebracht en dan stabiel is (15). Dat beeld moet qua internationale concurrentieverhoudingen een ratio hebben om houdbaar te zijn. Blijkens het MLP zelf ontbreekt die ratio in feite. Daarbij moeten we niet alleen of vooreerst denken aan de concurrentie van de zijde van de andere EG-landen en Amerika, maar juist ook aan Japan, alsook aan de opkomende industrielanden in Zuid-Oost Azië. Het voornaamste wapen van die laatstgenoemde landen in de penetratieslag op de Europese markt is gelegen in een relatief hoge groei met bijbehorende hoge investeringsquote en arbeidsproductiviteitsontwikkeling.

De centrale projectie in het MLP draagt in belangrijke mate de trekken van een beleidsgerichte toekomstprojectie. Eén van de belangrijkste doelstellingen van de beleidsmakers — namelijk de groei van het volume van de particuliere consumptie te brengen onder die van de productie — is daarin reeds verwezenlijkt. Maar binnen deze projectie is dit tot stand gebracht ten koste van het activiteitsniveau. Het daaruit resulterende productie-, investerings- en produktiviteitsbeleid, is niet alleen weinig aanvaardbaar maar, gelet op de internationale concurrentieverhoudingen, ook niet coherent.

Het dilemma van de ambtelijke beleidsmakers

Waaruit komt de sombere visie van de ambtelijke beleidsmakers voort? Volgens het MLP dat in grote lijnen de ziens-

10) We hebben hier het oog op het verband tussen de groei van de productiecapaciteit en de groei van de potentiële arbeidsproductiviteit. De laatste is, afgezien van de verandering in de economische levensduur van kapitaalgoederen, globaal gelijk aan het tempo van de arbeidsbesparende technische vooruitgang.

11) W. E. G. Salter, *Productivity and technical change*, Cambridge, 1969.

12) Zie bij voorbeeld R. Dicks en N. Dicke, *Determinanten des Industrieländerhandels*, *Die Weltwirtschaft*, 1979, deel 1, en Salter, op. cit.

13) Zie ook par. 2 voor een kenschets van de internationale situatie. 14) Zie voor een argumentatie op dat punt het WRR-rapport *Plaats en toekomst van de Nederlandse Industrie*, (blz. 200), alsook Ketellapper, op. cit. Iets dergelijks geldt overigens op de binnenlandse markt voor zover het internationaal verhandelbare goederen betreft.

15) Zie bij voorbeeld A. P. Thirlwall, *Balance-of-payments theory and the United Kingdom Experience*, Londen, 1980.

wijze van de „blauwe trein” reflecteert, is de „performance” van de Nederlandse economie slecht, ook in relatief opzicht, dat wil zeggen ten opzichte van de andere OECD-landen. Onze economie stagneert, de werkgelegenheid loopt sterk terug. Bij het kiezen van zijn veronderstelling voor de toekomstige groei van de wereldhandel blijkt het CPB voorzichtig te werk te zijn gegaan. Daarnaast wordt uitgegaan van een teruglopend financieringstekort van de overheid tot 4,5% van het netto nationaal inkomen. Voorts wordt verondersteld dat het restrictieve monetaire beleid van DNB wordt gecontinueerd. Onder deze veronderstellingen stagneren de binnenlandse bestedingen en laat de export een zeer matig accres zien. Met uitzondering van enkele industrietakken, waarvan de keuze verbazing kan wekken, laat het gepresenteerde productie- en investeringsbeeld van bedrijven een naar historische maatstaven ongekende situatie zien. Men kan afdingen op de plausibiliteit en de coherentie van het MLP, maar niet op de dwingendheid van de problematiek waarmee ook de opstellers van het MLP te worstelen hadden. Er kan geen misverstand bestaan over het feit dat de Nederlandse economie sedert de jaren zeventig in een fase van stagnatie en relatieve achteruitgang terecht is gekomen. Daarin staat Nederland niet alleen, maar onze problematiek wordt ook gekenmerkt door specifieke trekken.

Om dit nader te verduidelijken hebben wij met behulp van een eenvoudig modelletje, waarop in een volgend artikel nog zal worden ingegaan, een decompositie beproefd van de productie van bedrijven. Bij de decompositie zijn drie soorten groei-impulsen onderscheiden, te weten:

- expansie van de wereldhandel;
- expansie van de autonome bestedingen;
- residuele factor die wij identificeren als „aanbodrestricties”, dat wil zeggen belemmeringen die de productie van bedrijven kunnen beperken ten opzichte van wat potentieel mogelijk is.

De resultaten van die decompositie staan in tabel 11 weergegeven. Het zij nogmaals beklemtoond dat het ons bij deze analyse gaat om tendenties. Aan conjuncturele en specifieke omstandigheden is geen aandacht geschonken. De vergelijkingen verklaren voorts de werkelijkheid ook niet perfect. Niettemin lijkt één ding onmiskenbaar. De Nederlandse economie is na 1970 minder gegroeid dan zij had kunnen groeien vanwege het optreden van „aanbod-restricties”. Ook na 1980 blijven deze een belangrijke rol spelen.

Tabel 11. Decompositie van de groei van het productievolume van bedrijven 1960-1985.

	Groei-impulsen				Totaal Productievolume bedrijven
	Expansie wereldhandel	Expansie autonome bestedingen	„Aanbod-restricties”	Constante en autonome term	
1960-1965 ...	3,2	0,9	0,0	1,5	5,6
1965-1970 ...	3,6	0,6	0,4	1,4	6,0
1970-1975 ...	2,3	0,1	-0,2	1,1	3,3
1975-1980 ...	2,5	0,2	-0,8	1,0	2,9
1980-1985 a) .	1,9	0,1	-1,4	0,9	1,5

a) Conform de veronderstellingen die aan het MLP ten grondslag liggen.

De meest algemene noemer waarop men die „aanbod-restricties” kan brengen, is die van de *institutionele verstar-ring*. Die doet zich zowel voelen in de productiestructuur als in de werking van de arbeidsmarkt, om twee belangrijke aspecten te noemen 16). Het is ook duidelijk dat de politiek er in het afgelopen decennium niet in is geslaagd om deze problematiek in zijn diepgang te onderkennen en er een coherent beleid op te enten.

Het moet gezegd worden dat degenen die aan ambtelijke zijde het economisch beleid maken, in dit opzicht wel alert en — gezien vanuit hun positie — systematisch gereageerd hebben. Het lijkt erop dat zij echter de hoop op institutionele hervormingen — en die zijn hier eigenlijk aan de orde —

eenvoudigweg hebben laten varen, zo zij die hervormingen ooit hebben nagestreefd. Hun doelstelling is veel beperkter geworden, namelijk om met behulp van het monetaire beleid — dat vanouds in Nederland kan bogen op een zekere autonomie — en een daarmee in lijn gebracht macrobeleid de manoeuvreerruimte van de politieke beleidsmakers en de sociale partners in te dammen ten einde de schade van hun optreden zoveel mogelijk te beperken.

In die filosofie past het ook helemaal om de politiek niet langer de „ontsnappingsroute” van een stimuleringsbeleid te laten. Een zodanig beleid gaat onder de huidige financiële omstandigheden gepaard met grote risico's, waarvan de voornaamste is dat er via oprekking van het financieringstekort uitstel wordt gekocht voor het aanvangen van de problematiek in haar kern. Dat zou ook de symboolwaarde kunnen verklaren die aan een financieringsnorm wordt toegekend: het enig overblijvende baken in een wereld die nauwelijks grenzen in acht lijkt te willen nemen.

Dit is het dilemma van de blauwe trein. Het valt voor ons moeilijk te peilen of niet een ieder — in een vergelijkbare positie — op den duur tot deze opstelling zou neigen. De pluriformiteit van onze samenleving brengt evenwel mee dat niet ieder in een zelfde positie verkeert en dat derhalve dezelfde problematiek vanuit verschillende gezichtshoeken kan worden bekeken. Ook als de boven geschetste visie niet van legitimiteit ontbloot is, heeft men aan die kant een blinde vlek voor het gevaar dat een vermindering van het activiteitsniveau een (ongewilde) keten van averechtse gevolgen in gang zet.

Bij de oplossing van een beleidsvraagstuk van zo verstrekkende betekenis als waarvoor wij ons thans geplaatst zien, is een evenwichtige benadering een basisconditie. Het lijkt ons toe dat het MLP op dit vlak te kort schiet. De problemen die samenhangen met wat wij hierboven „aanbodrestricties” hebben genoemd en die een structureel karakter dragen, zijn in het geheel van veronderstellingen en modelstructuur in het MLP ingebakken. Deze problemen tracht men vervolgens via de proceskant op te lossen, terwijl mogelijke structurele oplossingen weinig aan bod komen. In de volgende delen van deze artikelenserie willen wij dieper ingaan op het te voeren beleid en daarbij een alternatief plaatsen naast de beleidspectieven die het MLP biedt.

W. Driehuis
A. van der Zwan

16) Zie voetnoot 6.

17) In het voorgaande zijn de gevolgen van de verstarde productiestructuur al herhaaldelijk ter sprake gekomen, namelijk in de vorm van het negatieve effect van de pakket-samenstelling op ons uitvoerpotentieel. De arbeidsmarkt is hier nog niet aan de orde geweest. In het MLP wordt hieraan uitvoerig aandacht besteed. Er wordt interessante informatie verschaft over het trendmatige arbeidsaanbod, zowel in totaal als naar samenstellende delen. Ook op de uitdreding uit het arbeidsproces in verband met arbeidsongeschiktheid (in 1985 zullen naar verwachting 1,16 mln. personen een uitkering ontvangen krachtens de WAO of AAW), wordt uitvoerig ingegaan, alsook op de stijging van de sociale-verzekeringspremies die als gevolg daarvan sinds 1970 in toenemende mate optreedt. Overigens werkt de stijging van de arbeidsongeschiktheid, evenmin als de geregistreerde werkloosheid, in het MLP op geen andere manier door dan via een stijging van de sociale-premiedruk, de afwenteling daarvan in de lonen en de prijzen en de hierdoor optredende additionele werkloosheid. Uit het MLP rijst een beeld op van een „verkokerde” arbeidsmarkt die afbreuk doet aan het economisch groeipotentieel van ons land: a. de zich voordoende productiemogelijkheden kunnen niet ten volle worden benut in verband met de aansluitingsproblemen en het onvoldoende daarop inwerken van het loonmechanisme; b. de voortdurende stijging van de sociale premiedruk en de daaraan verbonden versterking van bestaande negatieve tendenties; c. de bijkomende frustraties van de werking van de arbeidsmarkt via de opvang in arbeidsongeschiktheidsregelingen. Hierdoor worden potentiële werknemers van de arbeidsmarkt afgeschermd.